

ARTICLE INFO

Received: 21st December 2022

Accepted: 29th December 2022

Online: 30th December 2022

KEY WORDS

Moliyaviy tafakkur, moliyaviy mas'uliyat, moliyaviy madaniyat, tejamkorlik, mehnat unumdorligi, mehnat intensivligi, biznes, moliyaviy samaradorlik.

KIRISH

Moliyaviy savodxonlik, moliyaviy madaniyat shaxs ma'naviyatining muhim jihatidir. Chunki, moliyaga oid bilimlar xo'jalikni tashkil etish va samarali yuritishni, foyda olishga yo'naltirilgan bilimlarni o'rgatish bilan bir qatorda, kishilarni mehnatsevarlikka, tejamkorlikka, mulkka nisbatan ma'suliyat va javobgarlik hissini, o'zi va jamiyat uchun foydali bo'lgan innovatsion g'oyalarni hayotga tadbiiq etishni, ish va vazifaga nisbatan ma'suliyat bilan yondashishni, kishilar bilan moliyaviy – ijtimoiy munosabatga kirishishni, insof, diyonat, homiylik, himoya, ota – onaning farzand oldidagi, farzandning ota – ona oldidagi burchi va vazifalari, tadbirkorlik, savdo va boshqa moliyaviy faoliyatlarni amalga oshirish qonun – qoidalari va meyorlarini, moliyaviy – ijtimoiy hamkorlikda o'zaro

**MOLIYAVIY SAVODXONLIKNI DARS SIFATIDA
KIRITILISHI**

¹Jo'rayeva Ruxsora Sobirovna

G'ozg'on shahar 1- umumiy o'rta ta'lim maktabi geografiya va moliyaviy bilim asoslari o'qituvchisi,

²Komilova Munira To'xtamurodovna

G'ozg'on shahar 1- umumiy o'rta ta'lim maktabi geografiya va moliyaviy bilim asoslari o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7493774>

ABSTRACT

Ushbu maqolada moliyaviy savodxonlikning shaxs ma'naviyatidagi o'ziga xos o'rini va dars sifatida ta'lim tizimiga kiritilishi to'g'risida mulohazalar yuritilgan. Shuningdek, moliyaviy ta'limda ko'zda tutilgan muhim masalalardan biri alohida kishilar, oilalar, yuridik shaxslar, institutsional tuzilmalar, moliyaviy muassasalar va boshqa turli subyektlar faoliyati yagona makromoliyaviy tizimni tashkil etishi, bu faoliyatni yanada rivojlantirish borasida esa jamiyat va davlat oldidagi javobgarliklari, ya'ni moliyaviy mas'uliyatlarini tarbiyalashda ham yetakchi o'rin egallashi xususida mulohazalar bayon etilgan.

sherikchilik prinsplariga amal qilish kabi tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirishda muhim hisoblanadi.

Aytaylik birgina tejamkorlik ma'nosi nafaqat moddiy asosga ega buyum yoki pulni tejashga nisbatan, balki vaqtdan ununli foydalanish, mavjud imkoniyatlarni ijobiy faoliyatga safarbar etish, nomaqbul odat va amallardan, foydasiz, behuda sarf - xarajatlardan tiyilish, shuningdek ilmiy, aqliy salohiyatni insoniyat va jamiyat uchun foydali bo'lgan tadqiqot va loyihalar yechimiga qaratish kabi jihatlarni ifoda etadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Tejamkor bo'lish, mavjud resurslardan oqilona foydalanish evaziga biz moliyaviy resurslardan nafaqat uzoq muddat foydalanamiz, balki atrof – muhitning, tabiatning asl hoida saqlanishiga va

ko'plab ekologik muammolarning oldi olinishiga sababchi bo'lamiz. Inson tabiatning ajralmas bo'lagi va albatta uning har bir qarori, hatti – harakati tabiat muvozanatiga ma'lum darajada ta'sir etadi. Bu ta'sir doirasining ijobiy, yoki salbiy natijalarni keltirib chiqarishi bizning faoliyatimizga uzviy bog'liqdir. Birgina misol, BMTning "Atrof-muhit muhofazasi" dasturi ma'lumotiga ko'ra, hozirda dunyodagi mavjud daryolarning yarmi jiddiy ifloslangan. Yer shari aholisining qariyb 40 foizi toza ichimlik suvi yetishmasligidan aziyat chekmoqda. Har yili toza ichimlik suvining tanqisligi tufayli 1,2 mln. kishi turli xil xastaliklarga duchor bo'ladi, 5 mln. kishi ifloslangan va sifatsiz suvdan iste'mol qilishga majbur. [5]

Bu muammolarning yechimi moliyaviy tarbiya, moliyaviy madaniyat va moliyaviy tafakkurni rivojlantirish bilan bog'liq masaladir. Shunday ekan, moliyaviy savodxonlikni dars sifatida kiritish kechiktirib bo'lmas vazifa hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Moliyaviy savodxonlikni dars sifatida kiritishda bir qator asosiy tushunchalarni o'qitishni maqsad etmoq lozim. Quyida ularning ayrimlari ko'rib o'tiladi.

Moliyaviy tafakkur – insonning moliyaviy jihatdan voqea-hodisalarni tahlil qilishi, unga baho berish va qaror qabul qilish; kishidagi moliyaviy ong, moliyaviy qarashlar, moliyaviy faoliyat, moliyaviy bilim va tushunchalar, moliyaviy xatti-harakat majmuidan iborat bo'lib, uning asosida moliyaviy madaniyat paydo bo'ladi. Moliyaviy ta'lim moliyaviy tarbiyaning ahamiyatini yanada oshirib, uning natijasida moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishni, moliyaviy qarorlar qabul qilishda foydani maqsad qilish bilan bir

qatorda tejamkorlik, halollik, insof, diyonat, mehnatdan zavqlanish, yangiliklarga intilish, himoya va homiylik tamoillariga amal qilish kabi fazilatlarini yuzaga chiqaradi. [2]

Qadimdan sharq xalqlarida farzand tarbiyasida moliyaviy savodxonlikka, moliyaviy madaniyatni shakllantirishga alohida e'tibor qaratgan. Nima uchun? Demak gap faqat moddiy ta'minotga, yoki daromadga ega bo'lishda emas. Chunki, kishining yashashi, orzu va maqsadlarga erishishi uchun za'ruriy moddiy ta'minotni halol, to'g'ri va foydali mehnat orqali qo'lga kiritish muhim hisoblangan. Natijada bu nafaqat o'sha insonning moddiy ta'minoti oshishiga, balki o'sha yurt, o'sha hududning moliyaviy taraqqiyotiga ham sabab bo'ladi.

Moliyaviy ta'limda ko'zda tutilgan muhim masalalardan biri alohida kishilar, oilalar, yuridik shaxslar, institutsional tuzilmalar, moliyaviy muassasalar va boshqa turli sub'ektlar faoliyati yagona makromoliyaviy tizimni tashkil etishi, bu faoliyatni yanada rivojlantirish borasida esa jamiyat va davlat oldidagi javobgarliklari, ya'ni **moliyaviy mas'uliyatlarini** tarbiyalashda ham yetakchi o'rin egallaydi. Masalan: soliqlar, boj to'lovlari, davlat budjeti, dotatsiya, ijtimoiy to'lovlar, sug'urta, kredit kabi moliyaviy mexanizmlarning roli va ahamiyatini, uning mamlakat moliyai uchun muhimligini tushunish kishilarning moliyaviy madaniyati va moliyaviy mas'uliyatini oshiradi.

Hech kimga sir emaski, bugungi kunda dunyo moliyaning salmoqli qismini noqonuniy, pinxona moliya tashkil etadi. Bu ko'rsatkich ayrim davlatlarda 30 – 80 foizgacha ulushga ega. Shu o'rinda noqonuniy yoki pinxona moliyaning

ma'nosiga nazariy jihatdan qisqacha to'xtaladigan bo'lsak.

Pinhona moliya – bu tovar-moddiy boyliklar va xizmatlarning jamiyat tomonidan nazorat qilinmaydigan harakati, ya'ni davlat boshqaruv organlaridan yashirin holda alohida fuqarolar va ijtimoiy guruhlar o'rtasida amalga oshiriluvchi ijtimoiy-moliyaviy munosabatlardir. Bu munosabatlar o'z ichiga moliyaviy faoliyatning barcha hisobga olinmagan, tartibga solinmagan turlarini oladi. Pinhona moliya tarkibiga qo'yidagilar kiradi:

Jinoyatga aloqador moliya – rasmiy moliya tarkibiga moliyaviy jinoyatning kiritilishi (boyliklarning talon-taroj qilinishi; nazoratning har qanday shaklidan yashiringan holdagi xufyona moliyaviy faoliyat – narkobiznes, qimor o'yinlari, daromadlarni nomoliyaviy qayta taqsimlash shakli sifatidagi fuqarolarning shaxsiy mulkiga qarshi umumjinoiy harakatlar – bosqinchilik, shaxsiy mulkni zo'rlik bilan tortib olish, o'g'irlash, ta'magirlik);

Soxta moliya – hisobga olish va hisobotlarning amaldagi tizimiga soxta natijalarni haqiqiy natija sifatida kirituvchi rasmiy moliya (qo'shib yozishlar);

Norasmiy moliya – tovar va xizmatlarning ayriboshlash va taqsimlash bo'yicha moliyaviy sub'ektlar o'rtasidagi norasmiy o'zaro aloqalar tizimi bo'lib, u mazkur sub'ektlar o'rtasidagi shaxsiy munosabatlar va bevosita aloqalarga asoslanadi;

Yashirin ikkilamchi moliya – yakka tartibdagi va kooperativ faoliyatning nazoratdan yashiringan, ya'ni qonun tomonidan taqiqlangan yoki belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tmagan turi. [2]

To'g'ri pinhona faoliyatlar natijasida kimdir qanchadir miqdorda moddiy nafga ega bo'lishi mumkindir, lekin nimaning hisobiga...?

Bu moliyaviy taraqqiyotga sabab bo'luvchi faoliyat emas, hattoki, tadbirkorlik ham emas, shunchaki turli darajadagi noqonuniy hatti – harakatni ifoda etib ayrim kishilarning moddiy ehtiyojini qondirish, boylik orttirish yo'lidagi nolegal faoliyatidir. Bunday salbiy oqibatlarni bartaraf etishning eng samarali usuli yoshlarda moliyaviy savodxonlikni oshirishdir.

XULOSA VA MUNOZARA

Moliyaviy ta'lim – tarbiya jarayonini nafaqat maktabda, ta'lim muassasasida, balki mahalla va oilaviy sharoitda ham keng tadbir etish maqsadga muvofiqdir. Yoshlikdan to'g'ri so'zlikka, halollikka, mehnat qilishga, bironing haqiga hiyonat qilmaslikka, muhtojlarga muruvvat ko'rsatishga odatlangan shaxs, nafaqat o'zi yoki oilasining farovonligi uchun, balki jamiyatimizning, mamlakatimizning taraqqiyoti uchun muhim bo'lgan foydali shaxsga aylanadi.

Bu jarayonda moliyaviy ta'lim – tarbiyaning asosiy vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Bizga ma'lumki inson ehtiyojini qondiruvchi har qanday moliyaviy resurslar cheklangan, bu esa mavjud imkoniyatlardan oqilona foydalanishni talab etadi. Buning uchun yoshlarda alternativ moliyaviy tanlov sharoitida eng samarali va maqbul qarorlar qabul qilish ko'nikmasini shakllantirish muhimdir;
2. Turli faoliyat, voqea va hodisalarga nisbatan moliyaviy jihatdan baho bera olishi, moliyaviy fikr yuritishi uchun moliyaviy qonunlar va ularning amal qilish tamoyillarini tushunib yetishi.

3. Mulkni ta'sarruf etish, mulkka nisbatan egalik hissi va mulkdan foydalanishda moliyaviy madaniyatni tarbiyalash.

4. Shaxsning ijtimoiy – psixologik, hamda ahloqiy jihatlari, ya'ni: mehnatsevarlik, intizomlilik, tejamkorlik, ishbilarmonlik, tadbirkorlik tashkilotchilik, hisob-kitob olib borishga nisbatan ko'nikmasini shakllantirish.

5. Mamlakatimiz moliyaviy salohiyati, moliyaning tarkibiy tuzilishi, shuningdek

ma'lum hudud doirasida qanday moliyaviy faoliyat turlarini amalga oshirish samarali hisoblanadi kabi savollarga, moliyaviy omillarni tahlil qilish orqali javob topa olish ko'nikmasini shakllantirish.

6. Turli faoliyat va maqsadlarga qaratilgan moliyaviy munosabatlarning, shartnoma va boshqa moliyaviy hujjatlarning huquqiy asoslari bo'yicha nazariy bilim va amaliy ko'nikmani shakllantirish.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 15-iyun kuni Toshkentda bo'lib o'tgan "Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi" mavzuidagi anjumanda so'zlagan nutqi. -T: 2017 y.
2. F.T.Egamberdiev, M.O.Esonova, J.X.Xamraqulov, M.F. Egamberdiev. Moliyaviy tafakkur «Adabiyot uchqunlari». -T: 2018 y.
3. Usmonov, AJ (2021). Moliyaviy ta'limning tarbiyaviy ahamiyati. American Journal of Social Science and Education Innovations , 3 (01), 105-109. <https://doi.org/10.37547/tajssei/Volume03Issue01-20>
4. Alimova, Q. (2021). ZAMONAVIY MENEJER FAOLIYATI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 1(1). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/920>
5. Alimova, Q. (2021). TA'LIM TIZIMIDA INNOVATSIYA JARAYONLARINI BOSHQARISH. Jizzax innovatsion ta'limi , 1 (1). <https://ruslit.jspi.uz/index.php/education/article/view/564>